

פרשת וישב

גם ברע נמצא רצון ה'

שורש חטאי בן אדם לחברו

בפרשת וישב התורה עוסקת במכירת יוסף, מביא המשך חכמה (ויקרא טז, ל):

ועליו (על חטא העגל) נאמר (שמות לב, לד) "וביום פקדי ופקדתי", וכמו שאיתא בחלק (סנהדרין דף קב.) "אין לך כל דור שאינו נוטל אונקיא אחת מחטא העגל". והנה אמרו במדרש משלי (שוחר טוב, א): "רבי אבין אומר, בכל דור עדיין חטא של מכירת יוסף קיים". עיין שם. ונמצא, דהכפרה על האומה בכללה לפני ולפנים עדיין שם רושם החטא ממכירת יוסף. ולכן לשון של שעיר המשתלח משקל שתי סלעים, רמז למה שאמרו בשבת פרק קמא (דף י:). (אמר רב, לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים) "שבשביל משקל שני סלעים מילת שנתן יעקב ליוסף (יותר משאר בניו) נתקנאו בו אחיו" (ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים). ולכן יתכן כי הכפרה היתה לפני ולפנים בבית הכפורת וההיכל, מקום של בנימין, משום שהוא לא היה בהחטא של מכירת יוסף. ולכן לא היה בעזרה, חלקו של יהודה, כמפורש יומא דף יב, משום שאמרו ריש סנהדרין (דף ו:): "המברך את הבורע הרי זה חוטא", יעויין שם. וקרוב לזה מפורש בספרי ברכה (סוף פרק יב): "מפני מה זכה בנימין (שתשרה שכינה בחלקו)? לפי שכל השבטים היו במכירתו של יוסף (ובנימין לא היה, אמר הקב"ה) אם אני אומר (לא לו שיבנו בית הבחירה, כשהם מתפללים לפני) איני מתמלא עליהם רחמים שלא היו מרחמים על אחיהם", עד כאן לשוננו (על האחים ישנה טענה, מדוע לא ריחמו על אחיהם, אם דנתם אותו בדין ורדיפתם עליו ולא הרגתם אותו, מדוע מכרתם אותו ולא הבאתם אותו לאביכם?!).

נמצא שאמרו "פוקד עון אבות על בנים" - כשאוחזים מעשה אבותיהם בידיהם (סנהדרין דף כו:). וכשישראל חוטאים בדברים שבין אדם למקום, אז פוקד עליהם חטא העגל. ואם ישראל חוטאים בדברים שבין אדם לחבירו - אז פוקד עליהם חטא מכירת יוסף. ומפני טעם זה לא נכנס בחושן, ששמות השבטים חקוקים על לבו לזכרון לפני ה', והשבטים בעצמם הם הזכרון (תוספות ראש השנה דף כו.). מפני שזוהי יהיה קטרוג, שהם בעצמם לא ריחמו על אחיהם והיו מתנגדים ושונאים זה לזה, ולפני ולפנים עדיין חקוק חטאם בכל דור. [וזה באמת טעם רב הונא שאחרי מות הראשונים דוד ושלמה פסקה אורים ותומים, מפני שהשבטים נתחלקו לשני מלכים, ולא היו יכולים לתמום בדבריהם, שיצטרפו שמות השבטים זה עם זה, כיון שהיו חלוקים זה עם זה ושונאים זה את זה, ודו"ק]. ולכן להורות על כפרת החטא של מכירת יוסף היה כתונת מובחרת, וכמו שאמרו זכאים דף פח: כתונת (מכפרת) על שפיכות דמים שנאמר (בראשית לו, לא) "וישחטו שעיר עזים ויטבלו את הכתונת בדם". ודו"ק. וזה שאמרו "כי אתה סלחן לישראל" - היינו על כל החטאים שבין אדם למקום, שהרושם הוא משורש העגל, שנאמר (שמות לב, ד) "אלה אלהיך ישראל", ושם נאמר (במדבר יד, כ) "סלחתי כדברך". "ומחלן לשבטי ישורון" - היא על חטאים שבין אדם לחבירו, ששורש שלהם הוא מחטא מכירת יוסף, שחטאו שבטי ישורון. ודו"ק בכל זה, ואין כאן המקום להאריך.

יעקב עשה ליוסף כתונת פסים, בזה גרם לאחים שיקנאו בו ויתגלגל הדבר עד למכירתו. עוון זה הוא שורש כל חטאי בן אדם לחברו, מהם אנו סובלים עד לימינו אנו.

חששו שאביהם יסלקם מעל פניו

"וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען. אלה תלדות יעקב יוסף בן שבע עשרה שנה היה רעה את אחיו בצאן והוא נער את בני בלהה ואת בני זלפה נשי אביו ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם" (בראשית לז, א-ב). יוסף הלך לספר לאביו את מעשיהם של אחיו בני לאה, וברש"י: "את דבתם רעה", כל רעה שהיה רואה באחיו בני לאה היה מגיד לאביו, שהיו אוכלין אבר מן החי, ומזלזלין בבני השפחות לקרותן עבדים, וחשודים על העריות". ודאי שהאחים שמעו ליעקב ותיקנו את דרכם, אך הייתה להם טענה, מדוע יוסף מספר לאביהם, ועובר על לשון הרע, ולא מוכיח אותם ישירות. על כך שנאו אותו.

יוסף מוסיף מספר לאחיו על שתי חלומות. ראשית חולם יוסף (בראשית לז ז-יא) "והנה אנחנו מאלמים אלמים בתוך השדה והנה קמה אלמתי וגם נצבה והנה תסבינה אלמתיכם ותשתחווין לאלמתי", יוסף חולם שרכושו חשוב מרכושם, מחמת דישלוט על ממונם, וכפי שהתגשם בפועל דהוא פירנס את כל מצרים, ואף את אחיו, ועל כך: "ויאמרו לו אחיו המלך תמלך עלינו אם משול תמשל בנו ויוספו עוד שנה אתו על חלמתי ועל דבריו".

מביא החפץ חיים (שמירת הלשון ב, יא):

"ויחלום יוסף חלום וגו' המלוך תמלוך עלינו" וגו'. האריך הכתוב בענין החלומות, להצדיק קצת את השבטים מאין באו לשנאה גדולה כזאת שיעלה בלבם לסלקו מן העולם. והוא מפני שחשבו שרוצה למלוך עליהם, ולכך הוא מספר דיבה רעה לאביהם, כדי שאביהם יסלקם מעל פניו [וכמו שפירש רש"י "על חלומותיו ועל דבריו" - על הדיבה הרעה שהביא, והיו להם דברים הנכרים מכתונת הפסים שעשה לו, מסתמא קבל דבריו]. ואפשר חס ושלום יסכים לזה שהוא יהיה הגביר עליהם, וכענין שאמר יצחק ליעקב (בראשית כז, כט) "הוה גביר לאחיך וישתחוו לך בני אמך". או חס ושלום יסלקם לגמרי, וכענין שאמר נח (בראשית ט כה) "ארור כנען עבד עבדים יהיה לאחיו", ולכך חשבו עצה איך להפטר ממנו...

בני לאה ראו, שיעקב מקרב את יוסף, ומלמד אותו רוב תורתו, ואף נתן לו כתונת פסים, ומאידך ראו שיוסף מביא דיבתם רעה אל אביהם, הבינו האחים דיוסף מביא דיבתם רעה כדי שאביהם יקרב אותו במקומם, וכך הם יהיו כישמעאל ועשו, דהם מזרע האבות הקדושים אך נדחו מקדושת ישראל, כך חששו האחים שיעלה בגורלם, דאף דיעקב מיטתו שלמה ולא יצא ממנו שום פסול, אך שמא מחמת קטרוגו של יוסף, כל שאר י"א האחים ידחו מקדושת ישראל, ויוסף הוא שימשיך את יעקב אבינו, וכך מוסיף יוסף להראותם בחלומותיו דהוא שימשול בהם, וימשיך את יעקב אבינו, וכיון המונע תורה מאחיו הרי הוא רודף, ולכך דנוהו כרודף ורצו להורגו.

וביותר, איתא בגמרא בפסחים (דף קיח.), "ואמר רב ששת משום רבי אלעזר בן עזריה: כל המספר לשון הרע, וכל המקבל לשון הרע, וכל המעיד עדות שקר בחבירו, ראוי להשליכו לכלבים", לכך מביא המדרש (בראשית רבה פד, יד), "אמרו בואו ונשסה בו את הכלבים", מיתתו הראויה לו היא, שישסו בו את הכלבים.

לא ביקשו מחילה מיוסף

האחים לא עשו כשורה בכך שלא ביקשו את מחילתו על המכירה; מביא החפץ חיים (שמירת הלשון ב, יב):

וראה עוד ענין נורא מאוד שניסבב במשך הימים מדה במדה, שהנה יוסף נכשל בחטא הלשון ככתוב בתורה, ולא רצו אחיו למחול לו בשום אופן שהלכו אתו בעומק הדין שאמרו "לכו ונהרגו" דהיינו נשסה בו את הכלבים וכהאי גוונא, ונתרצו למוכרו לעבד עבד זה, אף שיהודה הגן בעדו ולא הניחם להרגו שאמר (בראשית לז, כו) "מה בצע" וגו', אפילו הכי למחול לו לא רצה בשום אופן שאמר "לכו ונמכרו". ותחת זה בדורות העתידים שנכשל אחד מזרע יהודה באיסור קבלת לשון הרע, לא רצה אחד המיוחד מזרע יוסף למחול לו... כמו שאמרו חז"ל (שבת דף נו:): "אלמלא קיבל דוד לשון הרע לא נחלקה מלכות בית דוד, ולא עבדו ישראל עבודת כוכבים, ולא גלינו מארצנו". וזהו הכל מדה במדה כמו שכתבנו.

הרי שנתבעו האחים על כך שלא מחלו ליוסף, ואף הוא לא מחל להם, ולכך נענשו על כך ישראל מידה במידה, שנחלקה מלכות בית דוד, ונתגלגל הדבר שגלינו מארצנו, וכל זאת מחמת שלא ביקשו האחים את מחילתו של יוסף, ואף דסברו דאין להם צורך במחילתו, והוא סבר דאינם צריכים את מחילתו דהכול משמים, ולכך הם לא פעלו כנגדו אלא זהו חטא בין אדם לקונו, אך האמת היא דכיון דהחטא הוא כנגדו נצרך מחילתו, וכיון דלמעשה אין מחילה לאחים, נתגלגל הדבר עד שגלינו מארצנו.

האחים כלי ביד הקב"ה

המכירה החלה בשליחותו של יעקב. יעקב אומר ליוסף ללכת לראות בשלום אחיו, מביא רש"י (בראשית לז, יד) "מעמק חברון", והלא חברון בהר, שנאמר (במדבר יג, כב) "ויעלו בנגב ויבא עד חברון", אלא מעצה עמוקה של אותו צדיק הקבור בחברון, לקיים מה שנאמר לאברהם בין הבתרים (בראשית טו, יג) "כי גר יהיה זרעך"; לנו נראה שהאחים גרמו למכירה, זו טעות! האחים היה כלי בידו של הקב"ה, הגלגל את ירדת יעקב ובניו למצרים כדי להתחיל את הגלות.

מבאר רבי אברהם פאם (עטרה למלך, עמוד 43):

הנה העצה העמוקה היא של הקב"ה ומיוחסת בלשון חז"ל לאברהם אבינו, משמע שזכותו של אברהם אבינו גרמה לגלגולי מאורעות אלה, שתתיקיים גזרת בין הבתרים באופן זה ולא באופן אחר, וראוי להתבונן בזה.

כתוב בפרשת וישלח (בראשית לה, ה): "ויהי חתת אלוקים על הערים אשר סביבותיהם ולא רדפו אחרי בני יעקב" - אילו כן רדפו אחרי בני יעקב והוכרחו להמלט ולברוח למצרים היתה גם כן מתקיימת אתחלתא דגלות מצרים, או על ידי סיבה אחרת, אבל הסכנה של התבוללות וטמיעה בין המצרים היתה נוראה מאד, ויתכן שלא היו יכולים בני ישראל להתקיים בגלותם אמנם העצה העמוקה מאת מסבב הסיבות, אשר יסודה בזכותו של אברהם אבינו שהבטיחו הקב"ה שאף בארץ לא להם יהיו זרע אברהם ויצאו ברכוש גדול, היא שגרמה לקיום הגזרה דוקא על ידי מכירת יוסף וכל שנסתעף מזה.

כיצד? - איתא במדרש שיר השירים על הפסוק (שיר השירים ד, יב): "גן נעול אחותי כלה": "בשעה שגדר יוסף את הערוה במצרים זכו כל ישראל לגדור ערותן במצרים", מוכח מזה שטרם שירדו בני ישראל למצרים היה הכרח לסלול להם את המסילה להם שלא יתחלל זרע קודש בין המצרים שטופי הזימה, ולפיכך העמיד הקב"ה את יוסף הצדיק בנסיון ערות גדול מאד והוא סלל את המסלה לצניעות וקדושת בני ישראל. ולהשאר כזרע אברהם.

יוסף בדרגת אב. מיעקב אבינו ואילך אין אפשרות לצאת מכלל ישראל גם מי שמתבולל נשאר חלק מעם ישראל. יוסף פעל לשמור על קדושת ישראל, שלא תהיה תאוה להתבולל.

כתונת פסים

יש להוסיף בזה. יעקב עשה ליוסף כתונת פסים, מביא המדרש (בראשית רבה פד, ח), "פסים על שם צרות שהגיעוהו פ' פוטיפר, ס' סוחרים, י' ישמעאלים, מ' מדינים, דבר אחר, פסים, רבי שמעון בן לקיש בשם רבי אלעזר בן עזריה (תהלים סו, ה-ו) "לכו וראו מפעלות אלוקים", וכתוב בתריה "הפך ים ליבשה", למה "וישנאו אותו" בשביל שיקרע הים לפניהם, פסים פס ים". דברי המדרש תמוהים, וכי יעקב עושה לבנו כתונת כדי להכין אותו לצרות שיפקדו אותו? ועוד, כיצד השנאה מביאה לקריעת ים סוף?

מבאר החתם סופר (תורת משה בראשית לז, כג):

"ויפשיטו את יוסף את כתונתו את כתונת הפסים". יש לדקדק כפל הלשון את כתונתו את כתונת הפסים. ונראה כי הכתונת הפסים עשה לו יעקב על השם פסי"ם כי [הוא] שם של שמירה שלא ישלוט בו שום בריה. ואולי שם זה היה מועיל גם כדי שלא יוכל שום אדם ליגע בו, וכאשר הפשיטו ממנו את כתונתו, ממילא נתפשט גם כתונת הפסים אשר עליו, ו'את' פירושו כמו עמו, וזו ויפשיטו את יוסף את כתונתו את כתונת הפסים, היינו עם כתונת הפסים".

ליוסף היו שתי כותנות, כותנות רגילה מעל הגוף, וכותנות נוספת מעליה לשמירה ממוזיקים, יעקב ראה ברוח קדשו שיוסף יעבור ארבע גלויות, כדי להצילו מהם עשה לו כותנת פסים. יש להבין, מדוע לא עמדה הכותנת כנגד האחים שמכרוהו?
מבאר השר שלום מבעלז (מדבר קדש בראשית לו, כט):

והנה מה שהפשיטו מעליו את כותנת הפסים, לפי שידעו גודל כוח הקדושה שהמשיך יעקב לכותנת זו, ושהיא תהיה שמירה עליו מכל הקמים, אבל מכל מקום לא הועיל הדבר לגמרי, כיון שבגמרא תפסו את יעקב על זה, ששינה בנו מן הבנים במה שהוסיף לכותנת זו משקל שני סלעים מילת, כי יעקב היה יכול גם בכותנת פשוטה להכניס כוח השמירה, ולא היה צריך להוסיף משקל שני סלעים, ולכך לא עמדה לו שמירה זו לגמרי, ומכל מקום האחים ידעו שכל זמן שכותנת זו עליו, לא יוכלו לשלוט עליו ולהרע לו, ולכך הפשיטו ממנו כותנת זו.

כיון שכותנת הפסים גרמה לקנאה לאחים, אלו שניזוקו ממנה מבחינה רוחנית, יכולים לפעול כנגדה, ואין בכוחה להציל מהם.

נס כשחש שהניסיון מעל לכוחותיו

יש להוסיף בזה. רבי ירוחם ממיר (דעת תורה באורים בראשית לט, יב) מבאר:

"וינס ויצא החוצה". ובספורנו: "וינס מן החדר פן יגבר עליו היצר הרע. ויצא החוצה, בהיותו חוץ מן החדר יצא לאטו". ו"שפתים ישק". ונפלא הענין מאוד, כי מקודם נתבע יוסף על אמרו (בראשית רבה פז, ג): לי נאה, לי יאי, נאה גבור; על התנהגותו כגבור חזק, ולא חל ולא פחד מן האויב האורב לו, ואשר על כן גירה בו את הדוב, כי יקום ויקפחנה, והנה הוא מנסיונותיו למד והשכיל, ועתה כבר תיקן את אשר בו נכשל, כי עתה בפגשו באשת אדוניו לא סמך כבר על עצמו ועל גבורותיו, אלא פחד מאד, ומן החדר אשר היתה שם נס מהרה כבורח מן אבק - שרפה, וכבר לא אמר נאה גבור, אלא כבר חשש פן יחלש והיצר יתגבר, והמפחד תמיד אשרי לו, כי בידעו את אויבו, וכי מול מלחמה הוא נמצא, הלא הוא המנצח ודאי, ויוכל לו, הוא אשר ימים יבקע ובגבורתו יעמוד.

זהו שאמרו חז"ל (בראשית רבה פז, י) על הכתוב (תהלים קיד, ד) "הים ראה וינס", כי ראה את ה"וינס" של יוסף, ובזכות זה נתבקע הים, התורה הקדושה היא יודעת מה גדולה הגבורה במעשה זה של "וימאן", ויוסף זה הגבור שבגבורים, מה - עוד יותר גדול מהגבורה במעשה זה של "וינס", נוסף על כל גבורותיו, הנה עתה כבר למד לא - להתראות בגבורותיו, אלא להיות ירא ומפחד, כחלש ולא כגבור, בצל כנפיו יתברך להסתתר, ובזכות אבות לקוות, כי אז ה' יעזרהו ולא יעזבנו. וקבל איש כזה הים מתבקע ודאי, הוא השליט באמת אשר מלוך ימלוך ועטרה על ראשו ודאי.

יוסף עמד בניסיון שנה שלמה, בכל יום אשת פוטיפר מתגרית בו, והוא עומד בניסיון. לאחר שנה שלימה שעמד בניסיון, הוא מרגיש שהיום הניסיון יותר מכוחותיו, הוא נס מהחדר!

ראיה לזה, אשת פוטיפר הוכיחה שיוסף התגרה בה מכך שבגדו בידה, ונגזר עליו שיהיה עזר שנים בבית הסוהר, ובזה תיקן את חטא עשרת אחיו שמכרוהו. והנה, אסנת גדלה בבית פוטיפר, יוסף אינו יודע מי היא. מביאים בעלי התוספות (הדר זקנים בראשית מא, מה): "בת דינה היתה ובקשה להרגה ובא יעקב ונכמרו רחמיו עליה ותלה לה בצוארה קמיע אחד והשליכה תחת הסנה ופוטיפר מצא אותה וגדלה בביתו, וכשעבר יוסף על ארץ מצרים יצאו כל הנשים לראות יופיו כדכתיב בנות צעדה עלי שור", וכל אחת זורקת לו חפץ או תכשיט וזו לא זרקה אלא קמיע ועיין בה יוסף וידע שהיא מזרע אביו ונשאה". מדוע הוצרך יוסף לעיין בקמיע, בשנה שהיה בבית פוטיפר היה לו להכירה ולדעת שהיא מבית אביו? הרי שיוסף לא הכירה. ומעתה, אם תלונת אשת פוטיפר צודקת, היאך היא מאפשרת לו להינשא לביתה? הרי שאף היא הודתה לבסוף שהיה זה עלילות דברים. ונמצא שיוסף היה בבית הסוהר, כדי לתקן את אחיו.

עיקר עבודת האדם

מוסיף רבי חיים שמואלביץ (שיחות מוסר, כא):

אמרו חז"ל (מדרש תהילים, קיד): "הים ראה וינס" (תהלים קיד, ב), ראה ארוננו של יוסף יורד לים, אמר הקב"ה, ינוס מפני הנס, שנאמר (בראשית לט, יב) "וינס ויצא החוצה", אף הים יהיה נס מפניו" והנה, על עצם הימנעותו מן החטא כבר קיבל יוסף שכר, וכמו שאמרו (בראשית רבה צ, ג): "פיו שלא נשק בעבירה - "ועל פיך ישק כל עמי", גופו שלא נגע בעבירה - "וילבש אותו בגדי שש", צוארו שלא הרכין לעבירה - "וישם רביד הזהב על צוארו", ידיו שלא משמשו בעבירה - "ויסר פרעה את טבעתו מעל ידו ויתן אותה על יד יוסף", רגליו שלא פסעו בעבירה - ייתון וירכבון על קרונין, "וירכב אותו במרכבת המשנה אשר לו", מחשבה שלא חשבה בעבירה, תבא ותקרא תְּקָמָה, "ויקראו לפניו אברך" - אב בחכמה ורך בשנים". ויש להבין, מאחר שכל אבר מאבריו קיבל את שכרו על שלא קרב אל העבירה, מהו השכר המיוחד על "וינס ויצא החוצה". ולא עוד אלא שנראה בעליל כי השכר עבור "וינס ויצא החוצה", גדול הוא לאין ערוך מכל הדברים שנמנו למעלה, ואפילו השכר של "על פיך ישק כל עמי", איזה ערך יש לו לעומת השכר של "הים ראה וינס", דהיינו נס קריעת ים סוף והצלת כל ישראל.

מהשכר הגדול אנו לומדים שהמעשה של "וינס" גדול הוא וקשה משאר המעשים של כל אברי גופו שנמנעו מן העבירה, שכן "לפום צערא אגרא" (אבות ה, כג), ויש להבין מהו המיוחד שבמעשה זה של "וינס ויצא החוצה". ונראה מכאן יסוד גדול בעבודת האדם. עיקר עבודתו הוא לברוח ממקום הסכנה ולהתרחק מן הנסיון ככל האפשר, ולא שיעמוד במקום הנסיון להלחם עם היצר פנים אל פנים. ודבר זה להתרחק ממקום הנסיון קשה הוא על האדם יותר מכל, כי אף אם לעתים יניח היצר לאדם שלא לחטוא לפי שעה, אין הוא מניח לו להתרחק ממנו לגמרי, כדי שיהיה לכל הפחות קרוב לחטא וקרוב לסכנה. והנה העיר הרמב"ן (בראשית לט, יב) מדוע הוצרך יוסף לעזוב בגדו אצל אשת פוטיפר, ולא הוציאו ממנה בכוח, עיין שם. ולפי המבואר נראה לומר שעל כן נס יוסף החוצה והשאיר את בגדו אצלה, כי רצה להתרחק ככל המוקדם מן הנסיון. אילו היה נאבק עמה אף לרגע קט הוא היה מעמיד את עצמו עוד רגע במקום הסכנה ולו אף לזמן קצר ביותר, וזאת רצה יוסף הצדיק למונע מכל וכל. ואף על פי שעל ידי כך שהשאיר את בגדו אצלה הוא נתן בידה עילה להתעולל עליו, מסר את נפשו וכבודו כדי למהר לברוח ולהמלט הרחק ממקום הסכנה, כאשר ינוס האדם מפני אש מתלקחת. ומוכן לפי זה מה המיוחד שב"וינס ויצא החוצה" שעבור זה זכה ל"הים וינס", כי זו היא עיקר עבודתו של האדם להתרחק ולברוח מן הנסיון.

למדנו, מניסיון צריך לברוח כמו מאש, אף אם יתכן ויהיה מכך נזק. יוסף שברח, זכה להציל את כלל ישראל בים סוף.

הניסיון של יהודה להודות במעשהו

רצון הקב"ה שעם ישראל ירדו למצרים, לכך סיבב את שנאת האחים עד שמכרו את יוסף. אף שהם נתבעו על כך, הכפרה לחטאם הוא עשרה הרוגי מלכות, אך עצם מעשיהם הוא רצון ה' בבריאיה. הם נתבעו מכיון שהם היו החייבים שגלגלו על ידם את החובה.

כדברים אלו רואים במעשה תמר ויהודה. מביא החפץ חיים (שמירת הלשון ב, יא), אף מעשה זה הוא כפרה על מכירת יוסף:

ומכאן ואילך התחיל הכתוב לספר העונשים והבזיונות שסבלו עבור זה, והכל מדה במדה. ראשון לכל נענש יהודה שהוא היה הסיבה למכירה, שנעשה אבל על בניו, ובודאי קרע עליהם גם כן כדין. וגם אחיו לא נפטרו מעונש הקריעה שגם הם קרעו ברוב צערם את בגדיהם כאשר כתוב בסוף מקץ. ועל שכתוב שהתאבל על בנו ימים רבים, לכן כתוב גם כן (בראשית לח, יב) "וירבו הימים ותמת בת שוע אשת יהודה". ועל שרימה את אביו בגדי עזים שהטביל כתונת יוסף בדמו, רימוהו גם כן בגדי עזים, כדאיתא במדרש. ועל שאמרו "הכר נא", נענש גם כן על ידי תמר ב"הכר נא למי החותמת והפתילים" וגו'. ומי יוכל לשער גודל הבזיון והכלימה שהיו לו אז מזה.

תמר יודעת שעליה להביא את מלכות ישראל מיהודה, ולכך היא עומדת בפרשת דרכים כזונה. מביא המדרש (בראשית רבה פה, ח): "זימן לו הקב"ה מלאך שהוא ממונה על התאוה אמר לו יהודה היכן אתה הולך מהיכן מלכים עומדים מהיכן גדולים עומדים, "ויט אליה אל הדרך", בעל כרחו שלא בטובתו". על יהודה אין טענה, מדוע בא עליה, אין זה בגדר ניסיון, היה זה בעל כרחו.

תמר בהיריון, דנים אותה למיתה, היא דנה בעצמה (רש"י בראשית לח, כה), "לא רצתה להלבין פניו ולומר ממך אני מעוברת, אלא לאיש אשר אלה לו, אמרה אם יודה מעצמו, יודה, ואם לאו ישרפוני, ואל אלבין פניו. מכאן אמרו נוח לו לאדם שיפילוהו לכבשן האש

ואל ילבין פני חבירו ברבים. "הכר נא", אין נא אלא לשון בקשה, הכר נא בוראך ואל תאבד שלש נפשות". מבאר רבי ירוחם ממיר, "ידעה תמר כי גם בהכירו היטב כי בגדיו הם לא יודה על האמת, כי לא בנקל אדם מודה ברבים לבשתו הוא, על כן התחננה לפניו שיכיר נא את בוראו ואל יאבד שלש נפשות, וכששלט יהודה על עצמו, והודה ולא בוש, למען ה' ולמען האמת, זכה למלכות לנצח נצחים".

תמר עמדה בניסיון, כוח השתיקה, לא לומר שההיריון הוא מיהודה. יהודה עמד בניסיון, לא התבייש והודה בדבר. לא חשש שיאמרו מעשה זה חילול ה' גדול, ואכן אחר שהודה יצתה בת קול ואמרה "ממני יצאו הדברים", מעשה זה הוא גזירת מלך. ולא היה כלל חילול ה'. שוב הרי לנו, אנו נעשה את תפקידנו, יתכן וגם מתוך מה שנראה לנו כחטא, נמצא רצון ה' בבריאה.

"כי אנכי ידעתי את המחשבות"

לכאורה בזמן זה בטל כוחו של בית יעקב. דעד עתה בית יעקב היו בכבודו של עולם, והיה מהם פחד נורא לאחר מעשה מלחמותיהם בשכם, וכאן נתפזרה המשפחה, יצחק באבל מחמת צערו של יעקב, ויעקב בוכה, האחים בגלות על שצערו את אביהם, יהודה עסוק בזיווגו ומתה אשתו, ויוסף עבד במצרים, כל הבית שבור ורצון, נראה שבטלה עוצמתה של משפחת יעקב אבינו.

דווקא בזמן זה אומר המדרש (בראשית רבה פה, א):

"ויהי בעת ההיא" (בראשית לח, א), רבי שמואל בר נחמן פתח (ירמיה כט, יא) "כי אנכי ידעתי את המחשבות", שבטים היו עסוקין במכירתו של יוסף, ויוסף היה עסוק בשקו ובתעניתו, ראובן היה עסוק בשקו ובתעניתו, ויעקב היה עסוק בשקו ובתעניתו, ויהודה היה עסוק ליקח לו אשה, והקב"ה היה עוסק ובורא אורו של מלך המשיח, "ויהי בעת ההיא וירד יהודה", (ישעיה סו ז) "בטרם תחיל ילדה", קודם שלא נולד משעבד הראשון, נולד גואל האחרון.

עם ישראל נבחן דווקא בשעותיו הקשות, והם עיקר כוחו ובניינו. וכאן כשביט יעקב שרוי באבל, וניטע המעשה אבות סימן לבנים, של כוח המחלוקת ושנאת חנם שהביאה לגלותינו מארצנו, הקב"ה מביא את כוחם של משיח בן יוסף ומשיח בן דוד.

משיח בן יוסף

ההבדל בין שני המשיחים הוא עצום. משיח בן יוסף הוא שמגיע ראשון, וכוחו הוא כוח האיפוק של יוסף שעמד בניסיון, והוא גואל את אותם שיש בכוחם להתאפק, איפוק הוא מלשון אופק, דמי שיש לו אופק ויודע לחשב מהלכים קדימה, ואינו מביט במבט צר ומצומצם על העולם הקיים כעת, הוא מתאפק, ומעמיד כנגד התאוות והרצונות הדורשים סיפוקים מיידים, את כוח השכל והדעת שמורים שעדיף להמתין ולא ליהנות בהנאה מעטה ורגעית, אלא לחכות עד שתצטבר האפשרות להנאה גדולה יותר, וכגון האדם שענינו בראשו, יעדיף לחסוך ממון מעט מעט, עד שיהא בידו כדי לרכוש דירה, ולא יהנה הנאות רגעיות שיכלו את המעט שיש לו. וכך הוא כוח האיפוק ברוחניות, המתאפק יודע לשלוט בתאוותיו וברצונותיו לחטוא, דהוא יודע מה האמת, ומה יהא בעולם הבא למתאפק ומה יהא לשאינו מתאפק אלא עושה ככל תאוות לבו, ואת גבורי כוח אלו בא משיח בן יוסף לגאול.

אך משיח בן דוד מגיע לגאול את אותם שלא עמדו בניסיון, דזהו כוחו של יהודה שחטא והודה בחטאו, כך כל אלו שחטאו בא משיח בן דוד ומרומם וסומך את כל הנופלים, ונותן כוח בידם לעלות ולהתנקות מהטומאה, ולכך מגיע משיח בן דוד מרות המואביה. הגברים הינם פסולי חיתון לעולם, אך מנשי אומה זו מגיע היסוד של מלך המשיח, וכך אומר המדרש (בראשית רבה מא, ד): "אמר רב יצחק (תהלים פט, כא) "מצאתי דוד עבדי", היכן מצאתיו, בסדום". משיח בן דוד כוחו הוא שמגיע מתוך הטומאה ומעלה משם את כל הניצוצות לדרגה העליונה.